ЗЕЛЕНА СКАРБНИЦЯ БУЦЬКОЇ ГРОМАДИ

ПРОЕКТОВАНИЙ БОТАНІЧНИЙ ЗАКАЗНИК

«ВОЛОШКОВИЙ»

Напевне, мало хто з місцевих жителів знає, що крім добре всім відомого туристичного об'єкта – каньйону річки Гірський Тікич, на території Буцької громади залишились ще інші цікаві природні куточки. Вони хоч і поступаються каньйону видовищністю краєвидів, проте значно перевершують його своїм живим наповненням. Ці природні острівці є справжніми оазами біорізноманіття та останнім прихистком для рідкісних представників лучно-степової флори і фауни на території західної Черкащини. Просто дивовижно, яким чином місцева природа має такий чудово збережений стан.

Один із таких уцілілих зелених куточків знаходиться між селами Кути і Нова Гребля. Він являє собою унікальний природний комплекс степової, лучної та лісової рослинності, у складі якої присутня значна кількість червонокнижних та регіонально рідкісних видів.

Під час науково-дослідних експедицій басейном Гірського Тікича тут була виявлена друга в області за розміром популяція диких гладіолусів – косариків черепитчастих. Ця неймовірно гарна лучна рослина, не дивлячись на червонокнижний статус, дуже стрімко зникає з території України. Луки, де ростуть косарики, руйнуються швидше, ніж їх встигають знайти і взяти під захист.

На крутих степових схилах урочища виявлено місце зростання ще однієї рідкісної та незвичної для нашої місцевості рослини – волошки східної.

Локації, де ростуть волошки, мають відносно невелику площу, проте дуже щільну концентрацію рослин.

Загалом на території урочища можна нарахувати майже два десятки червонокнижних та регіонально рідкісних видів рослин.

На початку липня земля під ногами просто майорить різними барвами! Дзвоники, волошки, гвоздики, шавлії, фіалки та вероніки представлені одразу кількома видами. І всі вони квітують майже одночасно. За квітами практично не видно лучних злаків – домінує різнотрав'я.

Деякі рослини, на фоні зелених схилів, формують величезні рожеві, жовті та фіолетові плями. Тільки тут можна побачити цілі гектари перестрічу гайового, лаватери тюрінгської, рокитника руського. В інших місцях нашого краю ці види ростуть не так рясно, а трапляються лише невеличкими групками.

Незвичне і саме поєднання рослин. Лучні, степові, лісові, болотні види утворюють ніби градієнт: спочатку грабово-дубовий лісок, потім широке узлісся, далі воно переходить в лучно-степову ділянку, а потім луки плавно перетворюються в осокове болото і очеретяні плавні.

В таких місцях дуже добре прослідковуються динамічні процеси і взаємозв'язки між різними екосистемами та їх компонентами. Тут складаються ідеальні умови для існування багатого тваринного світу.

РОСЛИННИЙ СВІТ. Рідкісні види

Косарики черепитчасті (Gladiolus imbricatus) - ЧКУ

Льон австрійський (Linum austriacum) - PP

Айстра степова (Aster amellus) - PP

Анемона лісова (Anemone sylvestris) - PP
Erutuon CC BY-SA 2.0

Залізняк бульбистий (Phlomoides tuberosa) - PP

Ковила волосиста (Stipa capillata) - ЧКУ

Осока ячменевидна (Carex hordeistichos) - PP
Valentino Liberali CC BY-NC 3.0

ЧКУ - Червона книга України **РР** - Регіонально рідкісні, гриби

Азінеума сірувата (Asyneuma canescens) - РР

Лілія лісова (Lilium martagon) - ЧКУ
Ragnhild&Neil Crawford CC BY-SA 2.0

Підсніжник білосніжний (Galanthus nivalis) - ЧКУ

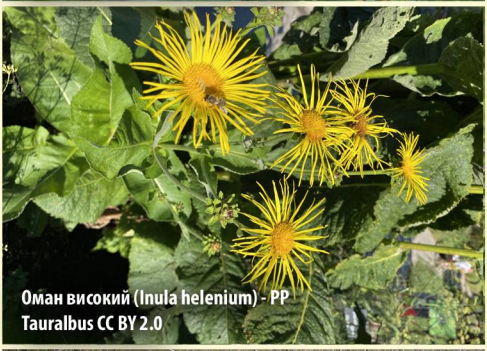
Оман високий (Inula helenium) - РР
Tauralbus CC BY 2.0

Волошка східна (Centaurea orientalis) - РР

Грудниця волохата (Crinitaria villosa) - РР
Le.Loup.Gris CC BY-SA 3.0

Коручка чемерникоподібна (Epipactis helleborine) - ЧКУ
janet graham CC BY 2.0

Зморшок степовий (Morchella steppicola Zerova) - ЧКУ (2009)

Нечисельні на території Уманського району

Ломиніс прямий (Clematis recta)

Королиця звичайна (Leucanthemum vulgare)

Житняк гребінчастий (Agropyron cristatum)

Горошок горохоподібний (Vicia pisiformis)

Скабіоза блідо-жовта (Scabiosa ochroleuca)

Астрагал еспарцетний (Astragalus onobrychis)

Гвоздика картузіанська (Dianthus carthusianorum)

Смілка поникла (Silene nutans)

Первоцвіт весняний (Primula veris)

Черсак волосистий (Dipsacus pilosus)

Перестріч гайовий (Melampyrum nemorosum)

Материнка звичайна (Origanum vulgare)

ІНШІ ЦІКАВІ ВИДИ

Лаватера тюрінгська (Lavatera thuringiaca)

Шавлія кільчаста (Salvia verticillata)

Дивина чорна (Verbascum nigrum)

Вероніка колосиста (Veronica spicata)

Вовчуг польовий (Ononis arvensis)

Зніт шорсткий (Epilobium hirsutum)

Відкасник Біберштейна (Carlina biebersteinii)

Волошка скабіозовидна (Centauréa scabiósa)

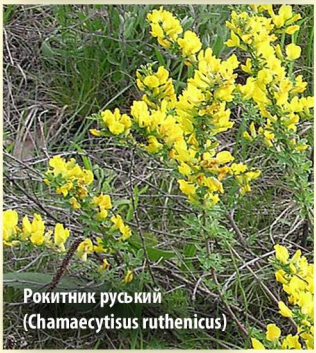
Рокитник руський (Chamaecytisus ruthenicus)

Герань лучна (Geranium pratense)

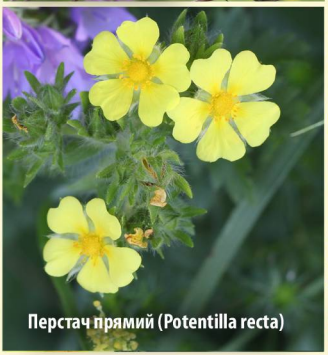
Перстач прямий (Potentilla recta)

Фіалка приємна (Viola suavis)

ІНШІ ЦІКАВІ ВИДИ ТА РІЗНОМАНІТТЯ ДЗВОНИКІВ

Жовтозілля еруколисте (Jacobaea erucifolia)

Черсак кінчастий (Dipsacus laciniatus)

Зірочки червонясті (Gagea erubescens)

Рутвиця мала (Thalictrum minus)

Ластовень звичайний (Vincetoxicum hirundinaria)

Конюшина золотиста (Trifolium aureum)

Дзвоники болонські (Campanula bononiensis)

Дзвоники сибірські (Campanula sibirica)

Дзвоники розлогі (Campanula patula)

Дзвоники кропиволисті (Campanula trachelium)

Дзвоники скупчені (Campanula glomerata)

Дзвоники персиколисті (Campanula persicifolia)

ТВАРИННИЙ СВІТ

Завдяки тому, що відносно невелика площа урочища вміщає одночасно лісові, степові та лучні біотопи, а також межує з великим масивом водно-болотних угідь, фауна даної території відрізняється багатим різноманіттям видів.

Віддаленість від населених пунктів і мінімізований фактор неспокою дозволяє тут оселятись полохливим наземногніздовим птахам, виводити дитинчат зайцям та козулям. З ссавців, постійно проживаючих на даній території, можна зустріти борсука європейського, бурозубку звичайну, крота звичайного, норицю руду, мишку лучну. У глинистих схилах знаходяться гнізда-нірки щурок і рибалочок. Відкриті, незаліснені ділянки урочища є домівкою для ящірки прудкої.

Найчисельнішою та найрізноманітнішою групою тварин, що населяють лучно-степовий простір, є комахи. Влітку, місцеву фауну безхребетних поповнюють бабки, які після масового виходу з водойм, розселяються по довколишнім лукам.

Борсук європейський (Meles meles)

Мідиця звичайна (Sorex araneus)
Hanna Knutsson CC BY-NC-ND 2.0

Мишка лучна (Micromys minutus)
hehaden CC BY-NC 2.0

Ящірка прудка (Lacerta agilis)

Коромисло мале (Aeshna mixta)

Мертвоїд чотирицятковий
(Dendroxena quadrimaculata)

Зеленчук короткокрилий
(Euthystira brachyptera)

Вусач-кореніїд посмугований
(Dorcadion holosericeum)

Плиска жовтоголова (Motacilla citreola)

Кропив'янка чорноголова (Sylvia atricapilla)
sylvia atricapilla CC BY 2.0

Вівсянка звичайна (Emberiza citrinella)
Radovan Václav CC BY-NC 2.0

Просянка звичайна (Emberiza calandra)
Werner Witte CC BY-NC 2.0

Сорокопуд терновий (Lanius collurio)
Radovan Vaclav CC BY-NC 2.0

Трав'янка Лучна (Saxicola rubetra)
rank Vassen CC BY 2.0

Дрізд співочий (Turdus philomelos)
Ron Knight CC BY 2.0

Щеврик лісовий (Anthus trivialis)
xulescu_g CC BY-SA 2.0

Кропив'янка рябогруда (Sylvia nisoria)
Radovan Václav CC BY-NC 2.0

Мухоловка строката (Ficedula hypoleuca)
Francesco Veronesi CC BY-SA 2.0

Канюк звичайний (Buteo buteo)
fra298 CC BY-NC-ND 2.0

Шуліка чорний (Milvus Migrans)
Hari K Patibanda CC BY 2.0

Вівчарик-ковалик (Phylloscopus collybita)
Mibby23 CC BY-NC 2.0

Лелека білий (Ciconia ciconia)
Allan Hopkins CC BY-NC-ND 2.0

Рибалочка блакитний (Alcedo atthis)
Natural England CC BY-NC-ND 2.0

Щурка золотиста (Merops apiaster)
Radovan Vaclav CC BY-NC 2.0

Степи і луки це світ сонцелюбних мешканців. Найбільш яскраві та помітні з них – дені метелики.

На території проектованого заказника відмічено два види, що занесені до Червоної книги України: Люцина (видання 2021 р.) та Махаон (видання 2009 р.)

Люцина (Hamearis lucina)

Махаон (Papilio machaon)

Зоряниця Аврора (Anthocharis cardamines)

Головчак мальвовий (Pyrgus malvae)

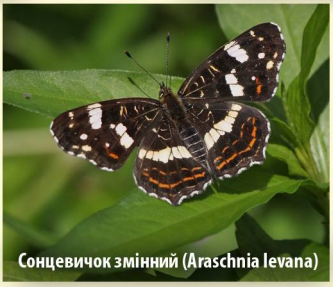
Сонцевичок змінний (Araschnia levana)

Прочанок Глікеріон (Coenonympha glycerion)

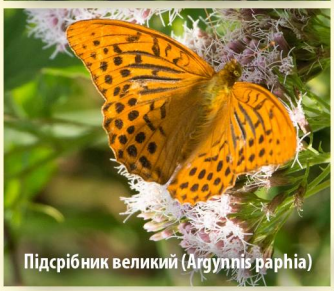
Підсрібник великий (Argynnis paphia)

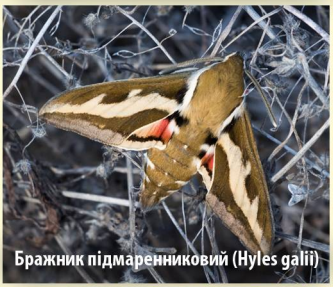
Бражник підмаренниковий (Hyles galii)

Бражник липовый (Mimas tiliae)

Синявець Аргус (Plebejus argus)

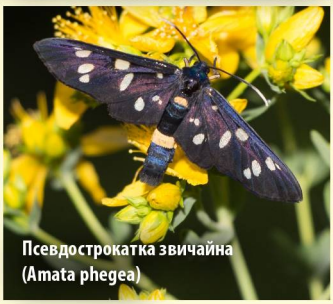
Псевдострокатка звичайна (Amata phegea)

Мінливець малий (Apatura ilia)

Тетралонія мальвова (Tetralonia malvae)

За приблизними оцінками на території проектованого заказника проживає близько 200 видів диких бджіл.

Серед них є такі, що занесені до європейського червоного списку (European Red List of Bees). Наприклад, Тетралонія мальвова (Tetralonia malvae).

Цей вид диких бжіл спеціалізується на запиленні рослин родини мальвових (Malvaceae). Тетралонія збирає мальвовий пилок для вигодівлі своїх личинок, тому потребує великої кількості постійно квітуючих рослин на відстані не більше 200 метрів від гнізда. Це і робить її дуже вразливою.

Різноманіття дикоростучих рослин підтримується різноманіттям комах-запилювачів.

Антофора весняна
(Anthophora plumipes)

Челостома дзвоникова
(Chelostoma campanularum)

Шерстоткач видовжений
(Anthidium oblongatum)

Колет пухнастий
(Colletes cunicularius)

Megachile sp.

Halictidae sp.

Andrena sp.

Андрена двоколірна
(Andrena bicolor)

Джміль польовий
(Bombus pascuorum)

ЛІСОВА ДІЛЯНКА. УРОЧИЩЕ «КИСЛИНСЬКИЙ ЛІС»

Наявність невеликого фрагменту грабово-дубового лісу на території проектованого заказника є важливою умовою існування для тих тварин, які, на перший погляд, не мають жодного відношення до лісу – плазунів та амфібій. Вуж звичайний, райка деревна, ропуха сіра та зелена, жаба гостроморда, тритон звичайний збираються з сусідніх водно-болотних угідь сюди на зимівлю у великій кількості. Мертва деревина у вигляді повалених стовбурів, коряг, накопичень хмизу слугує їм надійним зимовим укриттям.

Вуж звичайний (Natrix natrix)

Не всім до вподоби плазуни та амфібії, але без них навколишні території не були б такими багатими на лелек, сов і соколоподібних птахів.

В лісовому масиві можна зустріти як суто лісових мешканців, так і тих тварин, чиє оселище включає одночасно ліси та луки.

Так, деякі комахи свою личинкову стадію проводять в лісі, харчуючись мертвою деревиною, а після перетворення на дорослу особину летять на квітучі рослини шукати собі пару і підживлюватись квітковим пилком та нектаром. Такі птахи як канюк звичайний, мухоловка строката, зеленяк використовують ліс для гніздування, а відкритий простір для пошуку їжі. Борсук європейський, чия нора знаходиться на схилі лісової балки також часто знаходить на луках багату поживу у вигляді безхребетних тварин, ягід та корінців.

Серед справжніх лісових мешканців, на території урочища «Кислинський ліс» можна зустріти два рідкісних представника: малого лісового мураху та жука-оленя.

Тритон звичайний (Triturus vulgaris)

Ропуха звичайна (Bufo bufo)

Райка деревна (Hyla arborea)

Ропуха зелена (Pseudepidalea viridis)

Жаба гостроморда (Rana arvalis)

Лептура чотирисмуга (Leptura quadrifasciata)

Жук-олень (Lucanus cervus)

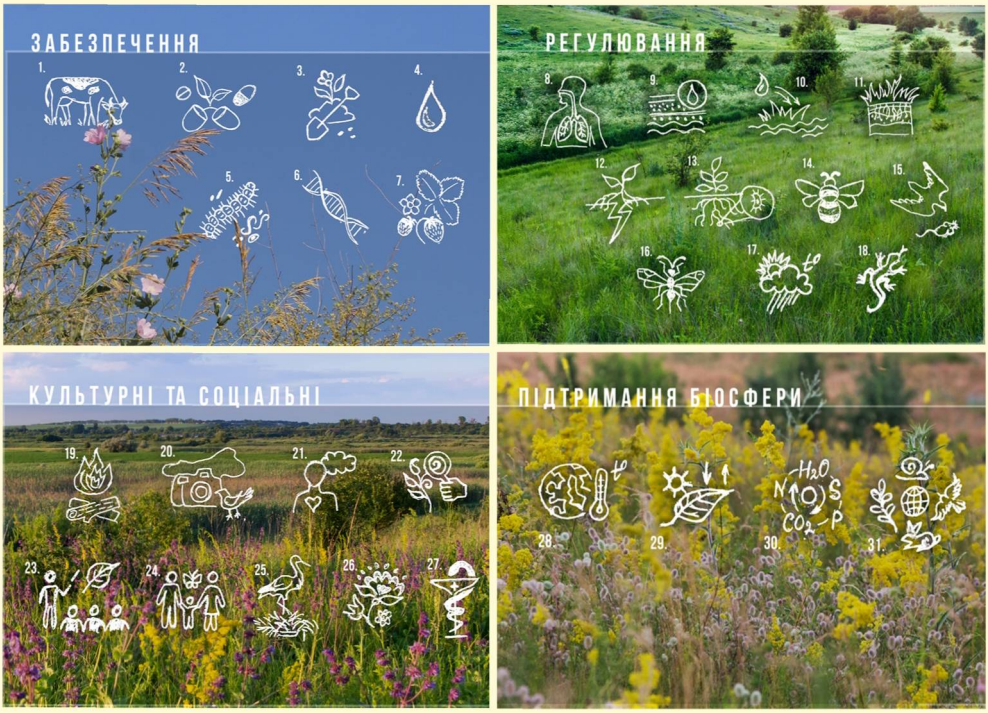

Навіщо зберігати степи та луки?

Через пару тижнів у аграріїв стартують весняно-польові роботи. І під натиском важкого плуга продовжать танути цінні природні острівці.

На жаль, в сільській місцевості нічим не зайнятий природний простір ще досі сприймається як «безгосподарність», як території, що марно пропадають і ніяк не використовуються.

З радянських часів установка «ефективно освоїти землю» міцно засіла у свідомості працьовитих селян і успішно передається наступним поколінням. Тому новостворені громади вільно віддають під освоєння залишки цілинних земель, практично не замислюючись над тим, яких наслідків для добробуту, здоров'я та довкілля варто очікувати після таких рішень.

Існування степів та луків в деяких регіонах України дійшло до критичної межі. Але навіть серед людей, що опікуються природою, тема збереження трав'янистих екосистем ніколи не користувалась такою популярністю як, наприклад, теми рубки чи посадки дерев.

Однією з причин такого становища є те, що в україномовному інформаційному просторі можна знайти безліч інформації про користь лісів, про їх біосферні функції і екосистемні послуги. А от аналогічні дані про степи, луки та болота відшукати набагато важче. Брак такої інформації призводить до недооцінки важливості цих екосистем.

Проте, по головним показникам екосистемних функцій, степи в своїй природній зоні нічим не поступаються бореальним лісам. Вони так само ефективно депонують вуглець, регулюють кліматичні умови, підтримують біохімічні цикли, формують первинну біомасу, підтримують біорізноманіття, регулюють колообіг води (в тому числі наповнюють ґрунтові води) і т.д.

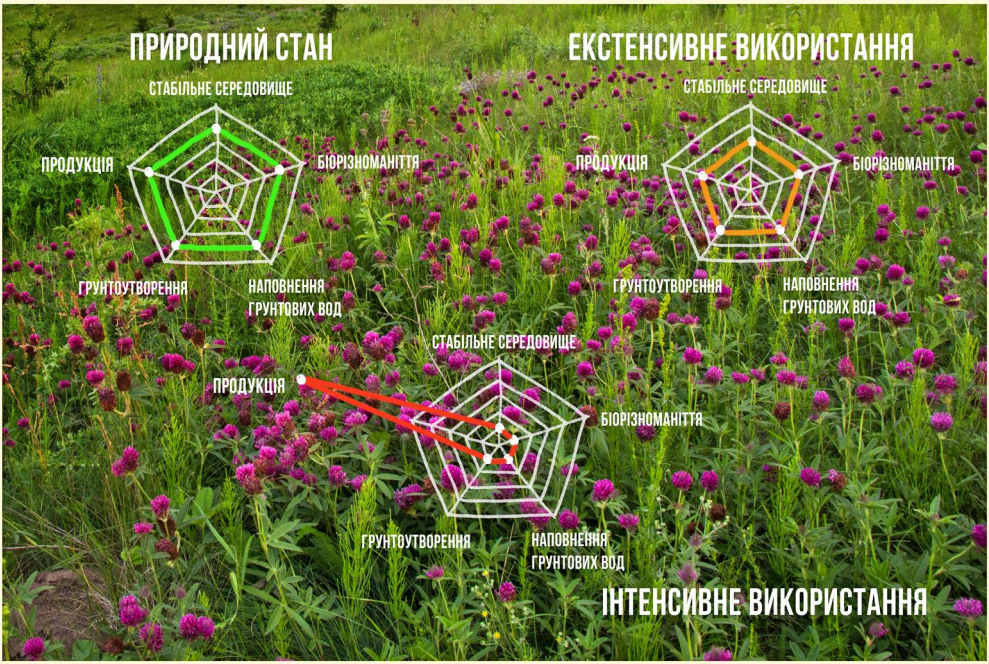

Наслідки максимізації виробництва сільськогосподарської продукції для інших екосистемних послуг.

Тому, з перетворенням великих площ трав'янистих екосистем на ріллю або штучні деревні насадження, в зоні степу та лісостепу втрачаються важливі регуляторні механізми і починається дестабілізація природних процесів.

Наразі цей список включає 31 послугу, кожну з яких можна детально розписати і навіть обрахувати її економічну вартість. Деякі з цих наведених екосистемних послуг надаються тільки степами.

В передових країнах світу методики оцінки економічної вартості всіх прямих і непрямих вигод від існування природних територій з кожним роком удосконалюються, а розрахунки беруться до уваги при прийнятті рішень в сфері природокористування. Наприклад, економічна вартість основних екосистемних послуг трав'янистих екосистем канадської провінції Манітоба оцінюється в 527- 883 $ / га / рік.

Дуже хочеться, щоб і в Україні, дивлячись на цілинні землі люди бачили дещо більше, ніж "просто траву".

ЕКОСИСТЕМНІ ПОСЛУГИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Степи та луки є джерелом високоякісних **ПРИРОДНИХ КОРМІВ** для домашньої худоби, вони можуть використовуватись як нагульні площі для свійських птахів, площі для збору пилку та нектару різнотрав'я медоносними бджолами.

Поживна цінність продуктів тваринного походження (вітамінно-мінеральний склад, макронутрієнти) напряму залежать від якості та різноманіття природних кормів. Наприклад, молочні продукти від корів на вільному випасі в економічно розвинутих країнах коштують значно дорожче за продукти з промислових ферм.

2. **ЛІКАРСЬКА СИРОВИНА**. Переважна більшість рослин, що використовуються у лікувальній практиці, це степові та лучні види. Постійно з'являються нові дослідження фармакологічних властивостей тих чи інших видів трав'янистих рослин. Тому кожна природна ділянка містить багатий потенціал для вивчення маловідомих якостей дикорастучих рослин та їх застосування в медичній сфері.

3. Природний **САДИВНИЙ ТА НАСІННИЙ МАТЕРІАЛ.** Степи та луки можуть бути джерелом саджанців та насіння трав'янистих рослин, що використовуються в поновленні деградованих пасовищ, консервації земель шляхом залуження, протиерозійного задерніння, озелененні населених пунктів. Окремі рослини з високими декоративними якостями можуть використовуватись у квітникарстві.

Окрім того, паростки степових чагарників та плодових дерев використовуються в якості підщепи культурних рослин для надання їм життєстійких якостей.

4. **ПРІСНА ВОДА**, що накопичується у вигляді ґрунтових вод. Землі вкриті природною трав'янистою рослинністю відрізняються високою структурованістю та вологоємкістю ґрунтів. Пористість в гумусних шарах досягає 50–60%. Це дає можливість атмосферним опадам поглинатись та розподілятись по всьому ґрунтовому профілю, поступово надавати воду нижнім горизонтам. Трав'яниста рослинність в зоні степу та лісостепу дуже економно витрачає воду на процеси транспірації, а щільний рослинний покрив захищає від перегріву та випаровування з поверхні ґрунту.

5. Трав'янисті екосистеми містять колосальний **РЕЗЕРВАТ ҐРУНТОВОЇ ФАУНИ,** Цей резерват корисних ґрунтоутворюючих організмів використовується при консервації і залуженні деградованих земель шляхом поновлення біоти з прилеглих природних ділянок.

6. **ГЕНЕТИЧНІ РЕСУРСИ.** Дикорастучі види рослин продовжують свій еволюційний шлях, пристосовуючись до змін у своєму локальному середовищі і до глобальних кліматичних змін. Натомість генетична одноманітність культурних рослин сприяє зниженню їх стійкості до шкідників, хвороб та несприятливих умов.

Тому, для підвищення життєстійкості та покращення генофонду для створення нових сортів і форм культурних рослин часто застосовується генетичний матеріал дикорослих видів. Дикорослі рослини є важливим джерелом для селекційної роботи та генної інженерії. Для тих же цілей використовуються і дикі «родичі» домашніх тварин.

7. **ПРОДУКТИ ДИКОЇ ПРИРОДИ:**
ягоди, що зростають у степах та на луках (суниці, глід, шипшина), плоди (груша дика, терен), ароматичні трави (чебрець, звіробій, ромашка, материнка, шавлія), гриби (печериці, дощовики, опеньки лугові) тощо.

На жаль, ресурсний потенціал степових та лучних територій багато в чому залежить від їх площ. На маленьких ділянках неможливо користуватись природними ресурсами без шкоди для їх стабільного відтворення.

ЕКОСИСТЕМНІ ПОСЛУГИ РЕГУЛЮВАННЯ

8. **РЕГУЛЯЦІЯ СКЛАДУ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ** (поглинання вуглекислого газу, азоту, виділення кисню), регуляція вологості (акумуляція роси, дихання рослин, випаровування), акумуляція пилових частинок, насичення повітря фітонцидами і природними запахами (запах квітучого різнотрав'я).

9. **РЕГУЛЯЦІЯ** поверхневого та підземного **ВОДНОГО СТОКУ**. Кожна балка в зоні степу та лісостепу є частиною гідрографічної мережі. До пониззя рельєфу стікається вода із всієї площі локального водозбору і формуються притоки річок.

Вода може виходити на поверхню у вигляді джерел, тимчасових струмків, постійних наземних водотоків, або перебувати у стані ґрунтових вод та формувати підземні водотоки.

Чим більше території на площі водозбору вкрито природною рослинністю, тим більший об'єм поповнення ґрунтових вод.

10. **РЕГУЛЯЦІЯ ЯКОСТІ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД**. Берег водойми, вкритий природною трав'янистою рослинністю слугує буферною зоною між водоймою і сільськогосподарськими угіддями. Трав'яниста рослинність затримує напливи ґрунту з полів, добре нейтралізує азотні та фосфорні добрива і захищає водойми від процесу евтрофікації («цвітіння води»).

11. **ҐРУНТОУТВОРЕННЯ**.
Тільки під степовою і лучно-степовою рослинністю на лесах і лесовидних суглинках в особливих кліматичних умовах зони степу та лісостепу формується найбагатший на органічну речовину тип ґрунту – чорнозем.

12. **ЗАХИСТ ВІД ЕРОЗІЇ**. Щільна дернина у степах та на луках має високі ґрунтозахисні властивості від водної, вітрової та пасовищної ерозії.

13. **ПОСЛУГИ СИМБІОТИЧНИХ ОРГАНІЗМІВ.** Степові ґрунти відрізняються насиченістю і високим видовим різноманіттям ґрунтових організмів: бактерій, актиноміцетів, мікроскопічних грибів, одноклітинних водоростей, безхребетних тварин і т.д.

Всі вони беруть участь у стабілізації умов ґрунтового середовища, а частина виступає в ролі симбіотичних організмів при вирощуванні культурних рослин. Наприклад, азотфіксуючі бактерії та мікоризні гриби.

14. **ЗАПИЛЕННЯ**. Від 20 до 90% культурних комахозапильних рослин, в залежності від виду та умов зростання, запилюються дикими комахами-запилювачами. Переважна більшість диких запилювачів живе виключно у відкритому, сухому, незалісненому природному просторі.

Далеко не всі дикорослі рослини запилюються медоносними бджолами. Для утворення насіння і генеративного розмноження вони потребують своїх специфічних запилювачів. Які, як правило, мешкають десь неподалік, на тій самій території, що і пов'язані з ними рослини.

15. **КОНТРОЛЬ ЗООНОЗНИХ ІНФЕКЦІЙ**. Здатність хижих тварин здійснювати вибіркове полювання на ослаблених жертв, швидко знаходити та поїдати трупи хворих особин, допомагає у припиненні поширенню багатьох зоонозних хвороб (сказ, лептоспіроз, туляремія, бруцельоз, сальмонельоз та інші). Так, наприклад, хижі птахи мають такі особливості травної системи, яка знешкоджує інфекції, тому вони і самі не заражаються, і не дають поширюватись хворобам далі.

Інший приклад, мураха луговий (formica pratensis), що мешкає на цілинних землях, допомогає зменшувати популяцію іксодових кліщів на личинковій стадії, впливаючи на шанси людей та домашніх тварин захворіти на такі хвороби як бореліоз, енцефаліт, ерліхіоз тощо.

16. **КОНТРОЛЬ ШКІДНИКІВ**. Значна частина корисних для людини комах-ентомофагів (різні види ос, їздців, мурах, турунів, хижих кліщів, клопів і т.д.) мешкають у степах та на луках.

Незаліснені природні ділянки підтримують існування денних хижих птахів і комахоїдних ссавців (зокрема кажанів). Всі вони харчуються не тільки на природних територіях, але й у прилеглих агроландшафтах.

17. **ЛОКАЛЬНИЙ КЛІМАТ**. Трав'яниста рослинність на відміну від деревної, дуже економно витрачає воду на процеси транспірації, і в умовах недостатку опадів, якнайкраще зберігає ґрунтову вологу. Однак, певний відсоток випаровування рослинами вологи все ж присутній. Вологість повітря над цілинними землями у спекотну та посушливу пору року вище у порівнянні із ріллею.
Тому розорювання великих природних територій в степовій та лісостеповій зоні призводить до аридизації клімату.

Степові трави захищають ґрунт від перегріву, завдяки тому, що набувають світлих кольорів в другу половину літа. Здатність відбивати сонячне проміння (значення альбедо) степів становить 20-30%, рілля має всього 5-10%,
ліс - 15-20%, луки 15-25%.

18. **ПІДТРИМАННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ** на локальному рівні. Лучні степи – найбагатша на різноманіття флори та фауни екосистема України. Видова насиченість фітоценозів добре збережених лучних степів може досягати до 100 видів на 1 м. кв. Трав'янисті екосистеми неперевершені по видовому різноманіттю та загальній біомасі безхребетних тварин. Більше половини видів птахів України пов'язані зі степами та луками. Кожен третій червонокнижний представник флори і фауни мешкає у степах.

Тільки трав'янисті екосистеми здатні забезпечити кормовою базою великі за чисельністю стада крупних травоїдних тварин.

Здатність степів та луків підтримувати корисні для людини природні процеси і формувати умови локального середовища залежить не тільки від їх площі, але й від повноти природних компонентів.

Втрата біорізноманіття трав'янистих екосистем, або перетворення їх на штучні деревні насадження призводять до порушень у важливих регуляторних механізмах.

КУЛЬТУРНІ та СОЦІАЛЬНІ

19. **МІСЦЯ ДЛЯ ВІДПОЧИНКУ НА ПРИРОДІ**, туризм. Багате візуальне середовище квітучого різнотрав'я, різноманіття тваринного світу, відчуття широкого відкритого "вільного" простору роблять степи та луки не менш привабливими для відпочинку на природі, ніж ліси чи водні об'єкти. Наприклад, відкритому простору з цікавою пересіченою місцевістю надають перевагу велотуристи. Також при прокладанні тривалих пішохідних маршрутів по територіях з різноманітними ландшафтами люди, зазвичай, намагаються триматись місць з гарним оглядом та краєвидами, уникаючи суцільних лісових масивів. Навіть для фотографування на фоні природи, як правило, обираються місця, де видно глибину простору.

20. **СОЦІАЛЬНІ ФУНКЦІЇ** природного середовища. Проведення різноманітних творчих, оздоровчих, презентаційних заходів на відкритому повітрі, спортивне орієнтування, знімання фільмів, змагання з бердвочингу, квести направлені на пізнання природи тощо.

Наприклад, лучні та степові простори слугують гарними фоновими декораціями для батальних сцен в історичних фільмах, для проведення фестивалів історичної реконструкції чи для проведення фольклорно-обрядових свят.

21. **ДЖЕРЕЛО ТВОРЧОГО НАТХНЕННЯ**, ідей, духовного збагачення. Сенсорна інформація, яку люди можуть отримувати від природи, може інтегруватися у творчий досвід і реалізуватися у мистецтві через написання музики, літературних творів, картин і т.д. Таким чином наявність різноманітних природних територій є підґрунтям для розвитку інтелектуального та творчого потенціалу людей.

22. **МОЖЛИВІСТЬ ВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ** в незмінених або частково змінених трав'янистих екосистемах. Оскільки в степах та луках біохімічні і еволюційні процеси відбуваються швидше, ніж в лісах, то вони є зручною моделлю для вивчення механізмів адаптації природи до кліматичних змін.

Добре збережені степові та лучні території можуть бути цінними для дослідження процесів ґрунтоутворення в природних умовах (заповідник Михайлівська цілина), дослідження ролі крупних травоїдних тварин у збереженні біорізноманіття (Єланецький степ, парк Беремицьке, Дунайський біосферний заповідник), вивчення мігруючих і зимуючих в степовій зоні птахів (НПП Азово-Сиваський, НПП Білобережжя Святослава, заповідник Асканія-Нова). Кожна щонайменша природна ділянка є важливим джерелом наукових знань.

23. **МОЖЛИВІСТЬ УНАОЧНЕННЯ ОСВІТИ**, самоосвіти. Проведення практичних занять на природі, направлених на закріплення теоретичної інформації. Наприклад, шкільні уроки біології по вивченню того, як влаштовані трав'янисті екосистеми, дослідження їх окремих компонентів (флори та фауни), спостереження природних явищ, взаємозв'язків. Степи та луки є важливим майданчиком для проведення польової практики для студентів-ботаніків, зоологів, екологів і т.д. Особливо цінним з точки зору ботанічної науки є можливість вивчення біорізноманіття степових фітоценозів.

Степи та луки – це багатий простір для краєзнавчих та природознавчих екскурсій, можливість для зйомки освітніх фільмів.

24. **МОЖЛИВІСТЬ РОСТИТИ ДІТЕЙ В КОНТАКТІ З ПРИРОДОЮ**. Природа – важливий фактор сенсорного розвитку. Часто батьки відмічають, що найбільший прогрес у розвитку і покращенні фізичних показників їх дитини помітний після тривалого періоду перебування в багатому природному середовищі, наприклад, на дачі, в сільській місцевості, в походах.

25. **ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ "МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ"**. Кожна степова балка, кожна лучна бережина, кожна щонайменша природна ділянка має свої унікальні відмінності, які роблять її впізнаваною і цінною для людей, що проживають поруч.

Краєвиди пасовищ, невіддільна частина образу природи традиційного українського села.

Деякі дикоростучі рослини (ковила, горицвіт, сон-трава, тюльпани, маки, волошки, чебрець) та деякі тварини (бабаки, степові хижі птахи, жайворонки, лелеки) виступають в ролі регіональних символів.

26. **ФОРМУВАННЯ ЕТНОГРАФІЧНИХ ГРУП**. Клімат, ландшафт та природні ресурси території здавна визначали види господарської діяльності її населення, відмінності в одязі, житлі, звичаях, символіці, фольклорі, діалектичних відмінностях мови і т.д.

Наприклад, для етнографічних груп лісостепової та степової зони України характерні саманні глинобитні хати, білені зовні і декоровані багатими рослинними орнаментами в інтер'єрі. В степовій зоні зародилося скотарство і разом з ним музичні традиції пастухів.

27. **ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я**.
Проживання поруч з дикою природою створює позитивний ефект для здоров'я людини. Це виражається у забезпеченні людини місцями для сімейних прогулянок на чистому повітрі, для занять спортом і різними видами фізичної активності.

Навіть просте споглядання природи підтримує здоровий психоемоційний стан, якщо відбувається на регулярній основі.

ЕКОСИСТЕМНІ ПОСЛУГИ ПІДТРИМАННЯ БІОСФЕРИ

28. Степові біоми роблять вагомий внесок у **СТАБІЛІЗАЦІЮ ГЛОБАЛЬНОГО КЛІМАТУ** за рахунок здатності захищати земну поверхню степової зони від перегріву (високий показник альбедо природного рослинного покрива), формування водяної пари в атмосфері (транспірація рослин), акумуляції вуглецю в степових ґрунтах (накопичення органіки).

В трав'янистих екосистемах зв'язано близько 1/3 всього запасу вуглецю суші. Більше 70% цієї кількості зберігається у ґрунті.

Швидкість накопичення вуглецю степами – 1,5 т/ га на рік,
молодими лісами в лісовій зоні – 1,4 -1,8 т/га на рік,
зрілими лісами – до 0,5 т/га на рік,
торфовими болотами – 1,5 т/ га на рік.

Перевагою степів є довготривале запасання та надійне зв'язування вуглецю. В лісах до 80% накопиченого вуглецю знаходиться на поверхні ґрунту, у вигляді деревини. В степах навпаки – в товщі ґрунту. Тому, після рубок та лісових пожеж практично весь вуглець, що накопичився в деревині, вивільняється назад в атмосферу. Осушення болiт також веде до швидких втрат закумульованих запасів.

29. **ФОРМУВАННЯ ПЕРВИННОЇ БІОМАСИ**. Рослини в процесі фотосинтезу перетворюють потоки сонячної енергії на органічну речовину, яка є джерелом живлення для всіх живих істот на планеті.

Степові екосистеми є найбільш продуктивними серед всіх екосистем північної Євразії. Вони підтримують велике різноманіття трофічних груп організмів: від ґрунтової фауни до великих стад крупних травоїдних тварин.

30. **ПІДТРИМАННЯ БІОГЕОХІМІЧНИХ ЦИКЛІВ** води, вуглецю, кисню, азоту, сірки, фосфору, калію, кальцію, заліза і т.д. Кожен рік відмирання та відновлення рослинності супроводжується міграцією значних мас хімічних елементів. Ці елементи споживаються рослинами з ґрунту, беруть участь в біохімічних процесах і повертаються в ґрунт після відмирання рослин. Більш складна циркуляція азоту та вуглецю пов'язана з атмосферою. Через харчові ланги хімічні елементи поступають до організму травоїдних та хижих тварин і можуть бути перенесені на значні відстані.

31. **ПІДТРИМАННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ** на глобальному рівні: генів, популяцій, екосистем. Природна зона євразійських степів займає відносно невелику територію суші у порівнянні з лісовими зонами. Але від самих степових екосистем залишились лише невеликі фрагменти на незручних для сільськогосподарського використання ділянках.

Чим менше площа природної території, тим швидше відбувається втрата флори і фауни, а значить порушується цілісність екосистеми та її здатність до саморегуляції.

З втратою останніх степів назавжди зникне та частина світового біорізноманіття, що пов'язана із степами. А території, де був степ перетворяться в напівпустелі та пустелі.

В кожній природній зоні найбільш ефективно справляються з регуляторними функціями ті екосистеми, які характерні для цієї природної зони. А їх сумарний внесок визначає стійкість біосфери.

Буцька громада, як ніяка інша громада басейну Гірського Тікича, багата добре збереженими степовими та лучними екосистемами з чисельними рідкісними видами. Але водночас тут спостерігається найшвидший темп освоєння останніх степів. Лише за останні 10 років, ще до включення лучно-степових комплексів у природоохоронні території Смарагдової Мережі, від розорювання та заліснення інвазійними культурами, зникла майже чверть того, що було.

Зараз залишилось приблизно 615 га природних трав'янистих екосистем. Що складає лише 3,25% від площі громади.

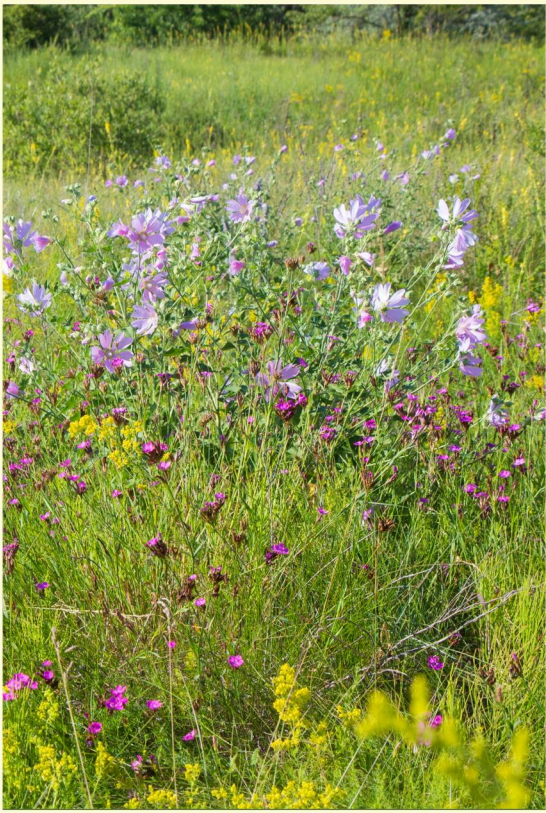

На превеликий жаль, доля багатьох лучно-степових осередків життя трагічна. Більшість вже стерта з обличчя Землі, а інші перетворяться на агроугіддя найближчим часом. Коли приймаються рішення про освоєння цілинних земель, мало хто замислюється про безповоротні втрати рідкісних видів та оселищ, збіднення природнього світу, погіршення якості середовища, в якому проживають люди, в решті решт про стале майбутнє.

Дуже мізерна кількість степових та лучних екосистем отримують статус об'єкту природно-заповідного фонду України. Хоча в державних та місцевих екологічних програмах постійно наголошується на необхідності збільшення показників заповідності з 6,7% до 15%.

Тому, з метою збереження одного з найбільш цінних та мальовничих куточків долини Гірського Тікича, який може стати справжньою перлиною природо-охоронних територій Черкащини, було розроблене наукове обґрунтування на створення ботанічного заказника "Волошковий".

Проектований ботанічний заказник

«ВОЛОШКОВИЙ»

Текст: Л. Ільмінська
Редагування: С. Бубела
ФОТО: Якщо не зазначено іншого - Л. Ільмінська
фото квітуючих косариків черепитчастих:
http://pskoviana.ru/izdania/ecology4/html/content.html
Видано за сприяння ГО «Українська природоохоронна група»

UNCG
УКРАЇНСЬКА ПРИРОДООХОРОННА ГРУПА